

HINDIY TILIDA SINTAKTIK SINONIMIYA

Mavjuda Kabilovna Sadikova

Toshkent davlat Sharqshunoslik universiteti

mavjuda628@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada hindiy tilida sintaksis doirasida sodda gaplarning o'zaro va qo'shma gap turlari bilan ma'nodoshlik hodisasi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: sintaksis, sinonim, sodda gap, qo'shma gap.

ABSTRACT

This article provides an overview of syntactic synonymy in Hindi, considers a comprehensive analysis of syntactic synonyms in simple sentences, simple and complex sentences.

Keywords: syntax, synonym, simple sentence, complex sentence.

KIRISH

Sinonimlar (yunoncha "sinonimos" – bir nomli) bir umumiy ma'noga ega bo'lgan, qo'shimcha ma'no ottenkasi, uslubiy bo'yog'i, qo'llanishdagi xususiyati va boshqa belgilari bilan farqlanadigan so'zlardir.

"Sinonimlar – yaqin ma'no ifodalovchi, nutqning bir shakliga tegishli bo'lgan, tekstda bir-birining o'rnini bosuvchi, lekin morfemik tuzilish, fonetik shakl, qo'shimcha hissiy-ta'siriy bo'yoq, uslubiy jihatdan farqlanuvchi birliklardir" deb tariflaydi ingliz olimi I.V.Arnold.

Kuzatishlarga ko'ra, hindiy tilida sinonimik munosabatlar tilning barcha qatlamlarida uchraydi: leksika, frazeologiya, morfologiya, sintaksisda.

Hindiy tili sintaktik sinonimiyasi keng qamrovli, murakkab lingvistik hodisa hisoblanadi.

Bir fikrni hindiy tilida turli gap turlari orqali ifoda etish mumkin. Bunda ularning har biri alohida uslubda qo'llaniladi. Turli sintaktik sinonimlarni o'z o'rnida qo'llay bilish so'zlovchining nutq madaniyati bilim darajasi bilan chambarchas bog'liq. Qo'shma gap turlari uslubiy vosita sifatida og'zaki va yozma nutqda ham keng qo'llaniladi. Ammo og'zaki nutqda sodda ixcham gap turlari qo'llanilib, yozma nutqda esa uning murakkab keng, ko'pincha bog'lovchili ergash gap turlaridan foydalaniladi.

Sintaktik sinonimlar qatori o`zaro stil jihatdan farq qiladi. Sintaktik sinonimiya stilistikaning asosiy elementlaridan biri hisoblanadi.

Sintaksis uslubiy vosita va bo`yoqlarga boy soha hisoblanadi. Sintaktik sinonimlarda grammatik qurilish ma`no bo`yog`iga ta`sir etadi.

Hindiy tilida gap va uning bo`laklarining ma`noviy o`xshashliklari maxsus ekstralingvistik hodisalar bilan bog`liq bo`lishi va farq etilishi mumkin, masalan, zamon, nisbat, mayl va boshqalar. Ulardagi maxsus ekstralingvistik birliklar belgilab bergan o`zaro bog`liqlik umumiy ma`no orqali aks etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Hindiy tilida sintaksis doirasida ma`nodoshlik, ya`ni sintaktik sinonimiya turli darajalarda kuzatiladi. Hindiy tilida sintaktik sinonimiyaning eng keng tarqalgan, barcha tillar uchun xos deb tan olingan turlari bu sodda gaplarning o`zaro va qo`shma gap turlari bilan ma`nodoshlik hodisasi hisoblanadi.

Hindiy tilida sodda gaplarning o`zaro ma`nodoshlik hodisasining ko`p uchrashining asosiy sababi shundaki sintaktik ma`nodoshlik avvalo og`zaki nutq, so`zlashuv uslubiga xosdir.

Og`zaki nutqda eng ko`p qo`llaniladigan gap shakli sodda gaplardir. Sodda gaplar sinonimiyasi gap bo`laklari, posleloglar va qo`shimchalar ma`nodoshligi hamda leksik ma`nodoshlik asosida quriladi. Sodda gaplar ma`nodoshligi nutqning ajralmas qismidir, u nutqni jozibador qiladi, takrorlarning oldini oladi. Sinonimik qatordagi har bir ma`nodosh gap so`zlovchining nutq mahorati, bilim saviyasi, kasbi va nutq vaziyati bilan bog`liq ravishda namoyon bo`ladi.

Hindiy tilida sodda gaplarning o`zaro sinonim bo`lib kelganda, ular o`rtasidagi asosiy farq uslubiy farqda ko`zga tashlanadi. Masalan:

1. आप कैसे हैं ?

क्या हाल-चाल है ?

आप का क्या हाल है ?

आपका मिज़ाज कैसा है ?

Ahvollaringiz yaxshimi?

Ahvolingiz qalay?

2. - मुझे अपने मित्र से मिलाइये

- अपने मित्र (दोस्त) से मेरा परिचय कराइये

- अपने मित्र (दोस्त) को मेरा परिचय दीजिये।

- Meni do`stingiz bilan tanishtiring.

3. बारिश हो रही है।
पानी बरस रहा है।
Yomg‘ir yog‘moqda.
4. अंजीर के क्या दाम हैं ?
अंजीर की कीमत कितनी है ?
अंजीर का क्या भाव है ?
Anjirning narxi qancha?
5. आपको परहेज़ करना चाहिये।
आपको पथ्य से रहना चाहिये।
Siz parhez qilishingiz kerak.
6. आकाश पर बादल आये।
आसमान पर बादल छा गये।
Osmonni bulut qopladi.

Hindiy tilida sodda gap turlari orasida uchraydigan asosiy sinonimiya turlaridan biri bir ma‘noni ifodalab kelgan, shaklan turli zamonga oid sodda gaplar ma‘nodoshligidir. Hozirgi oddiy zamonda kelgan sodda gap shaklan kelasi zamonda kelgan, lekin ma‘no jihatdan hozirgi zamoni ifodalagan sodda gap bilan sinonim bo‘lib kelishi mumkin. Yoki aksincha kelasi zamoni ifodalashda asosan kelasi zamon bilan oddiy hozirgi zamon o‘zaro sinonim bo‘lib kelish hodisasi ko‘p kuzatiladi. Bu turdagi ma‘nodoshlik grammatik ma‘no asosiga quriladi, zamon shakllari o‘rtasidagi ma‘nodoshlik bu turdagi sinonimiyani vujudga keltiradi. Buni quyidagi misollarda ko‘ramiz:

Masalan: माँ: “आओ, खाना खा लो” बेटा: “अभी जाऊँगा”।

माँ: “आओ, खाना खा लो” बेटा: “अभी जाता” हूँ।

Ba‘zan yuqoridagi sodda gaplarga o‘tgan zamonda kelgan, lekin ma‘no jihatdan hozirgi zamoni ifodalagan sodda gap ham ma‘nodosh bo‘lib kelishi mumkin:

माँ: “आओ, खाना खा लो” बेटा: “अभी गया”।

(Ona: “Kel, ovqatingni yeb ol” “Hozir boraman”)

Bunday ma‘nodoshlikni quyidagi misollarda ham ko‘rib o‘tishimiz mumkin:

1) मैं कल रात जा रहा हूँ।

Men ertaga kechqurun ketyapman.

मैं कल रात जाऊँगा।

Men ertaga kechqurun ketaman .

2) तुम नहीं जाते उनके घर ?

तुम नहीं जाओगे उनके घर ?

Sen ularning uyiga bormaysanmi?

3) गाड़ी आती होगी।

गाड़ी आ रही होगी।

Poyezd kelayotgan bo'lsa kerak.

4) वह कहाँ होगा ? क्या करना होगा ?

वह कहाँ होगा ? क्या कर रहा होगा ?

U qayerda ekan? Nima qilayotgan ekan?

5) तुम कहाँ से आये हो ?

तुम कहाँ से आ रहे हो ?

Sen qayerdan kelyapsan?

Ba'zan kelasi zamonda ifodalangan sodda gap tarkibida वाला morfemasi kelgan sodda gap bilan o'zaro ma'nodosh hisoblanadi. Masalan:

दोनों आज यहाँ ठहरनेवाले हैं।

दोनों आज यहाँ ठहरेंगे।

Ikkovi bugun shu yerda qoladi .

Tarkibida sifatdoshli birikma kelgan sodda gaplar va tarkibida ravishdosh kelgan sodda gaplar ham o'zaro sinonim bo'lib keladi. Biroq sinonim bo'lib kelgan bu turdagi gaplar o'rtasidagi ma'no bo'yog'ida farq seziladi. Masalan:

रमेश दौड़ता हुआ आया ओर मुझे एक पत्र दिया।

रमेश दौड़कर आया और मुझे एक पत्र दिया

Ramesh yugurib keldi va menga bir xat berdi.

उसने मेरे हाथ पकड़ते हुए क्षमा माँगी।

उसने मेरे हाथ पकड़कर क्षमा माँगी।

U mening qo'llarimni ushlab kechirim so'radi.

छोटा-सा कुत्ता दुम हिला-हिलाकर मालिक के पैर चाटने लगा।

छोटा-सा कुत्ता दुम हिलाते हुए। मालिक के पैर चाटने लगा।

Kichkinagina it dumini likillatib xo'jayinining oyoqlarini yalay boshladi.

Asosiy sintaktik sinonimiya turlaridan biri aniq nisbatda kelgan gap va majhul nisbatdagi gapning o'zaro ma'nodoshligi hisoblanadi. Bu turdagi sintaktik sinonimiyani hindiy tilida ham kuzatishimiz mumkin. Ko'pchilik tilshunoslarning fikricha, majhul nisbatda kelgan gapda harakat

bajaruvchisi ishtirok etsa, bu gap aniq nisbatda kelgan gap bilan o'zaro ma'nodosh bo'la oladi. Masalan:

1) ये पुलाव पिताजी से पकाया गया है।

Bu palov dadam tomonidan pishirildi.

ये पुलाव पिताजी ने पकाया है।

Bu palovni dadam pishirdilar.

2) इस कालेज की इमारत मज़दूरों से बनायी गयी है।

Bu kollej binosi ishchilar yordamida qurilgan.

इस कालेज की इमारत मज़दूरों ने बनायी है।

Bu kollej binosini ishchilar qurgan.

Murakkab tugal sifatdosh aniqlovchi va kesim vazifasida kelgan gaplar hamda majhul nisbatda ifodalangan gaplar sinonim bo'lib kelishi mumkin:

Masalan: यह पत्र आज भेजा हुआ है।

यह पत्र आज भेजा गया है।

Bu xat bugun jo'natib yuborildi.

माँ मेरे फटे हुए कपड़े की मरम्मत कर रही हैं।

माँ मेरे फटे गये कपड़े की मरम्मत कर रही हैं।

Onam mening yirtilgan ko'ylagimni yamayaptilar.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish joizki, avvalo, sinonimlar til boyligini o'zida namoyob etuvchi muhim til hodisasidir.

Ikkinchidan, har qanday xorijiy til, xususan, hindiy tili sinonimiyasini o'rganish bu tilni yanada mukammal bilish, leksika hamda boshqa til birliklarini o'z o'rnida qo'llash imkonini beradi.

Uchinchidan, hindiy tilda sodda gaplarning o'zaro ma'nodoshlik hodisasi ko'p uchraydi.

To'rtinchidan, sintaktik sinonimiyada sinonimik qator asosan, ikkita sinonimdan iborat bo'ladi, ba'zan uch yoki to'rtta bo'lishi mumkin.

Beshinchidan, sodda gap va ergashgan qo'shma gap o'zaro sinonim bo'lib kelganda qo'shma sodda gapga nisbatan ma'no chuqurroq aks etishi aniqlandi.

Oltinchidan, uslubiy jihatdan sodda gap ko'proq so'zlashuv uslubida keng qo'llanilsa, ergashgan qo'shma gap rasmiy, adabiy va ilmiy uslublarda ko'p uchrashi ma'lum bo'ldi.

Yettinchidan, samaradorlik jihatdan esa eng ko'p maqsad hamda shart ergash gaplar bo'lib chiqdi.

